

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ยังคงมีความขัดแย้งระหว่างคนกับคนเป็นหลักให้เห็นอยู่อย่างต่อเนื่อง แต่ในสถานการณ์ปัจจุบัน ได้พบปรากฏการณ์รูปแบบใหม่ในสังคมไทย นั่นคือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างคนกับช้างป่า ดังกรณีศึกษาในเขตพื้นที่ตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก) ซึ่งมีปรากฏการณ์ให้เห็นภาพพอสังเขปต่อไปนี้

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา เริ่มเกิดปรากฏการณ์ที่ช้างป่าออกมาสร้างความเสียหายให้กับผลผลิตของชาวบ้านในเขตพื้นที่ตำบลพวา ช้างป่าได้เข้ามาบุกกินและทำลายพืชสวนของชาวบ้าน แต่ไม่พบการทำร้ายชาวบ้านจนถึงขั้นบาดเจ็บหรือเสียชีวิต จำนวนช้างป่าที่เห็นในระยะแรกมีมากที่สุดไม่เกิน 7 - 8 ตัว แต่หลังจากปี พ.ศ. 2548 ช้างป่าเริ่มออกมาในชุมชนมากขึ้นจากเดิม แต่มากที่สุดไม่เกิน 11 ตัว (กัญญา ดุชิตา. สัมภาษณ์. 2558)

พื้นที่ในตำบลพวาส่วนใหญ่ เป็นการใช้ในการผลิตพืชสวนทางการเกษตร โดยเฉพาะสวนยางพารา สวนผลไม้ สวนพืชผัก ไร่มันสำปะหลัง รวมถึงพื้นที่สำหรับการทำงานข้าว ซึ่งรวมแล้วมีพื้นที่ในการทำประโยชน์ประมาณ 369,000 ไร่ (เทศบาลตำบลพวา. 2558 : 8)

ในท่ามกลางสถานการณ์ที่ภาคราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พยายามแสวงหาแนวทางเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาช้างป่า ทว่าในสภาพของความเป็นจริง ปัญหาช้างป่ากลับเริ่มทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นจากเดิม เมื่อพบว่าชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลพวา ถูกช้างป่าทำร้ายจนเสียชีวิต เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2552 เวลา 13.26 น. เกิดเหตุการณ์เนื่องจากช้างป่าแม่ลูกอ่อน 3 ตัว ทำร้ายเหยียบชาวบ้านที่ออกมาของป่าบนเขาคลองแดงเสียชีวิต (“ช้างป่าแม่ลูกอ่อนเหยียบชาวบ้าน”. ออนไลน์. 2552) ยิ่งไปกว่านั้น ในที่สุดต่อมาเมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2555 เวลา 01.35 น. หมูมกริตยางถูกช้างป่ากระทืบเสียชีวิต เนื่องจากพบช้างป่ากับเพื่อนที่แนะนำให้หนีขึ้นต้นไม้ แต่ไม่เชื่อกลับไปไล่จึงถูกช้างป่าไล่กระทืบและเอางาแทงกระอักเลือดตายอนาค (“หมูมกริตยางถูกช้างป่ากระทืบดับอนาค”. 2555 : 1) หลังจากนั้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 เวลา 11.44 น. โขลงช้างป่ากว่า 50 ตัว บุกทำลายพืชสวนและเข้าทำร้ายชาวบ้านรวมถึงคนกริตยางที่บ้านเขากล้วย หมู่ที่ 1 ตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี เสียหายค่อนข้างมาก โดยที่ชาวบ้านทำหนังสือขอร้องหน่วยงานภาครัฐช่วยเหลือเร่งแก้ไข (“โขลงช้างป่าบุกทำลายพืชสวนชาวบ้านเสียหายยับ”. 2556 : 1)

เหตุการณ์ดังกล่าวได้สร้างความหวาดวิตกแก่ชาวบ้านเป็นอันมาก เนื่องจากช้างป่าจะมาอาศัยหากินในสวนผลไม้และสวนยางพาราเกือบตลอดปี กรณีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความยุ่งยากและความยากลำบากในการแก้ปัญหาช้างป่าที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในเขตพื้นที่ตำบลพวา ดังคำสัมภาษณ์ของกลุ่มผู้นำชุมชนที่ว่า “ปัญหาช้างป่าที่ตำบลพวาเป็นปัญหาใหญ่ ไม่ใช่เรื่องที่จะแก้ไขได้ง่ายๆ เพราะช้างไม่ใช่ชนิดที่จะเอาใส่กระเป๋าทิ้งที่ไหนก็ได้” (กลุ่มผู้นำชุมชนตำบลพวา. สัมภาษณ์กลุ่ม. 2558) ในที่สุดเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2558 โขลงช้างป่ากว่า 70 ตัว ออกจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนบุกรุกเข้าหากินในพื้นที่ของชาวบ้านอำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี และไล่ทำร้ายชาวบ้านจนได้รับบาดเจ็บซี่โครงหัก ผลกระทบจากความเดือดร้อนของชาวบ้านดังกล่าว ดังนั้นในวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2558 ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรีออกประกาศให้พื้นที่ตำบลพวา เป็นพื้นที่ภัยพิบัติช้างป่า หลังคณะกรรมการแก้ไขความเดือดร้อนของจังหวัดพบว่า มีโขลงช้างป่านับร้อยตัวบุกรุกเข้าหากินในพื้นที่เกษตรกรรม ทำร้ายชีวิตและทำลายสิ่งของชาวบ้าน (“แก่งหางแมวประกาศพื้นที่ภัยพิบัติช้างป่า”. 2558 : 1) และเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2558 เวลา 08.45 น. เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองป้องกัน ทหารและเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ ร่วมประชุมวางแผนเร่งอพยพชาวบ้านออกนอกพื้นที่ชั่วคราวเพราะเกรงได้รับอันตรายจากช้างป่า (“จันทบุรีประกาศ ตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว เป็นพื้นที่ภัยพิบัติช้าง”. 2558 : 1)

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเป็นแบบแผนเกิดขึ้นประจำ ถือได้ว่าเป็นปัญหาใหม่ที่ไม่ค่อยปรากฏมาในอดีต เนื่องจากในอดีตนั้นคนไทยมีความผูกพันอยู่กับช้างในเกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม ศาสนาหรือการทำศึกสงคราม ศิลปินของพ่อขุนรามคำแหงในสมัยสุโขทัยได้บันทึกถึงการค้าช้าง ค้าม้า อย่างเสรี ขณะที่สมัยกรุงศรีอยุธยา ก็ปรากฏหลักฐานถึงการส่งช้างเป็นสินค้าออก แม้กระทั่งในศตวรรษที่ 20 ช้างก็ยังเป็นเรือรบสำคัญในการซัดลากซุงออกจากป่าเพื่อใช้ในอุตสาหกรรมป่าไม้ เมื่อครั้งอดีต ในยามที่บ้านเมืองเกิดศึกสงคราม ช้างเป็นยุทธปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งของกองทัพ จึงมีการจัดตั้งกรมพระคชบาลขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่จัดหา ฝึกฝนและดูแลช้าง มีการแต่งตำราที่เกี่ยวกับช้างขึ้นมาหลายเล่มแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างคนกับช้างที่มีการสืบทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อกันมาอย่างยาวนาน (เอื้อ อนันต์. ออนไลน์. 2558)

จากการเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าที่ผ่านมาจะพบว่า แม้ว่าหน่วยงานภาครัฐจะเข้ามาสู่พื้นที่และพยายามช่วยเหลือแก้ไข แต่ก็ยังไม่สามารถยุติความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในเขตตำบลพวากับช้างป่าได้ การที่ยังไม่สามารถหาข้อยุติในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในปัจจุบันได้นั้นก็เนื่องมาจากยังไม่สามารถวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาได้อย่างชัดเจนดังจะเห็นได้จากการถกเถียงทางวิชาการระหว่างนักวิชาการที่มีฐานคิดทางทฤษฎีแตกต่างกันได้แก่ สำนักคิดที่อาศัยฐานคิดเกี่ยวกับพันธุศาสตร์และสำนักคิดทางระบบนิเวศวิทยา โดยที่ผ่านมานั้นสำนักวิชาการทั้งสองแห่งนี้ได้แสดงผลลุดยีนที่แตกต่างกันไว้ดังนี้

การโต้แย้งที่ตั้งอยู่บนฐานคิดเกี่ยวกับทฤษฎีทางพันธุศาสตร์ มีความเชื่อว่าช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์เป็นเวลาที่ช้างหาคู่หรือผสมพันธุ์ บางเชือกจะมีอาการตกมันและสามารถทำร้ายคนได้ด้วยในเวลาเดียวกัน อันมีผลมาจากความเครียดซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติของช้าง สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “ถ้าช้างป่าโกรธหรืออาฆาตจะทำร้ายคนหรือสิ่งที่อยู่ใกล้ หากพบช้างป่าลักษณะนี้อย่าได้ บีบแตรหรือดับไฟสูงไล่เด็ดขาด ให้อ้อย ๆ ถอยห่างช้า ๆ แล้วหนีไปจะปลอดภัย” (“คนขวางช้าง ช้างขวางคน”. 2558 : 19)

ขณะที่กลุ่มนักวิชาการใช้เหตุผลของสำนักคิดทางระบบนิเวศวิทยากลับโต้แย้งว่า แท้ที่จริงการที่ช้างป่าออกมาหากินพืชสวนของชาวบ้านนั้น เป็นเพราะคนเข้าไปรังแกหรือลดรอนสิทธิของช้างป่าก่อน เนื่องจากการบุกรุกที่ดินทำกินก็ดีหรือแม้กระทั่งการตัดถนนผ่านเขตป่าไม้และเขตภูเขาทำให้ขวางเส้นทางเดินของช้างเพื่อไปหากินโป่งกินได้อย่างเป็นอิสระหรือไม่ก็เกิดความรำคาญจากเสียงรถ จากผลการศึกษาของไซโรดา ชาวลา ผู้ก่อตั้งโรงพยาบาลช้างแห่งแรกของโลก มูลนิธิเพื่อนช้าง อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ให้ความเห็นไว้ว่าทำงานด้านอนุรักษ์ช้างไทยมานานกว่า 30 ปี คลุกคลีกับช้างทำให้ทราบพฤติกรรมว่าช้างป่าที่ออกมาชนไม้ได้ครุร้ายโดยนิสัยสันดาน สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “อุทยานอ่างฤๅไนมีช้างป่าอาศัยอยู่ไม่ต่ำกว่า 300 ตัว หลายโขลงกระจายอยู่ตามจุดต่าง ๆ บางวันมีรถมากทำให้ช้างป่าข้ามถนนไม่ได้ ช้างจึงเครียดและบางตัวมีอาการตกมัน” (“คนขวางช้าง ช้างขวางคน”. 2558 : 19)

นอกจากความไม่สามารถในการหาข้อยุติเชิงทฤษฎีแล้ว เมื่อพิจารณาถึงงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ป่าภาคตะวันออก ก็ยังมีองค์ความรู้จำกัดในการวิเคราะห์ปัญหาและในการนำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหา ตัวอย่างเช่น จากการศึกษาของ ไสว วังหงษา (2551 : 24) พบว่า ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จังหวัดฉะเชิงเทรา เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 และยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีช้างป่าออกมาหากินนอกพื้นที่ในทุกทิศทางรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ทำให้เกษตรกรที่อยู่โดยรอบได้รับผลกระทบจากการที่ช้างป่าเข้ามาบุกรุกทำลายพืชผลทางการเกษตร ที่เป็นเช่นนี้เพราะประชากรช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กอปรกับพื้นที่โดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ช้างป่าจึงออกมาหาอาหารและแหล่งน้ำในพื้นที่รอบชายป่า และผลจากการตัดถนนผ่านพื้นที่ป่า ส่งผลให้มีช้างป่าและคนบาดเจ็บและเสียชีวิต แต่การศึกษาดังกล่าวยังคงมีช่องว่างทางวิธีวิทยาที่ยังไม่ได้ศึกษาในอีกหลายแง่มุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นว่าอะไรคือปัจจัยแท้จริงที่เป็นสาเหตุทำให้ช้างป่าพากันออกจากป่ามาบุกรุกหากินพืชสวน รวมถึงทำร้ายชาวบ้านจนได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต ซึ่งงานวิจัยนี้มีจุดเน้นในประเด็นเหล่านี้ที่มุ่งแสวงหาถึงปัจจัยสาเหตุรวมถึงแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าว

กล่าวโดยสรุปแล้วข้อถกเถียงและการโต้แย้งเรื่องของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาคนกับช้างป่าในเขตตำบลพวา เป็นเพียงความเห็นที่ยังไม่มีงานวิจัยมารองรับหรือการแสวงหาหลักฐานมายืนยันได้ว่ามีสาเหตุปัจจัยใดบ้างที่ทำให้ช้างป่าออกมาหากินพืชผัก ผลไม้และทำร้ายชาวบ้านจนได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตรวมถึงจะมีแนวทางในการจัดการแก้ไขของคนในตำบลพวา กับช้างป่าได้อย่างไรบ้าง ด้วยสาเหตุดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการปัญหาคนกับช้างในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรีนี้ขึ้นมา โดยมุ่งหวังว่าผลการวิจัยฉบับนี้ จะสามารถนำไปสู่การจัดการแก้ไขปัญหาคนกับช้างป่าได้ระดับหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า ในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า ในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. คาดว่าผลการศึกษาจะเป็นองค์ความรู้ใหม่ในเชิงวิชาการ ที่ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผนการแนวทางการแก้ไขปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าในเขตตำบลพวา และสถานที่ใกล้เคียงได้อย่างเป็นระบบ มีความเป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืนต่อไปในอนาคต
2. คาดว่าผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์เชิงนโยบาย หน่วยราชการ และภาคประชาชน สามารถกำหนดแนวทางสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขระหว่างคนกับช้างป่า โดยอาจจะอยู่ในรูปแบบของการบูรณาการร่วมกัน อันถือได้ว่าผลงานการวิจัยเรื่องนี้เป็นองค์ความรู้ใหม่อีกมิติหนึ่งในการศึกษาปัญหาเรื่องคนกับช้างป่าในภาคตะวันออก

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตในด้านช่วงเวลา
การศึกษานี้ผู้วิจัยจะกำหนดช่วงเวลาในการศึกษาโดยเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 จนถึง พ.ศ. 2559 เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวพื้นที่ในเขตตำบลพวา มีโขลงช้างป่าบุกกรุกเข้ามาทำลายทรัพย์สิน พืชผลทางการเกษตร สวนผลไม้เสียหายเป็นจำนวนมาก อีกทั้งทวีความรุนแรงเพิ่มมากยิ่งขึ้นถึงขั้นทำร้ายชาวบ้านให้ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตอย่างต่อเนื่อง

2. ขอบเขตในด้านพื้นที่ของการศึกษา

ในการกำหนดพื้นที่ของการวิจัยใช้พื้นที่ตำบลพวาเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ ตำบลพวา ประกอบไปด้วยหมู่บ้านรวม 12 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านเขากล้วย หมู่ที่ 2 บ้านพวา หมู่ที่ 3 บ้านเนินจำปา หมู่ที่ 4 บ้านบ่อไฟไหม้ หมู่ที่ 5 บ้านเขาน้อง หมู่ที่ 6 บ้านบ่อโบริกปูน หมู่ที่ 7 บ้านคลองหินเพลิง หมู่ที่ 8 บ้านวังอีแอ่น หมู่ที่ 9 บ้านบ่อมะเคื่อ หมู่ที่ 10 บ้านคลองครก หมู่ที่ 11 บ้านบ่อชะเอมและหมู่ที่ 12 บ้านคลองแดง

นิยามศัพท์เฉพาะ

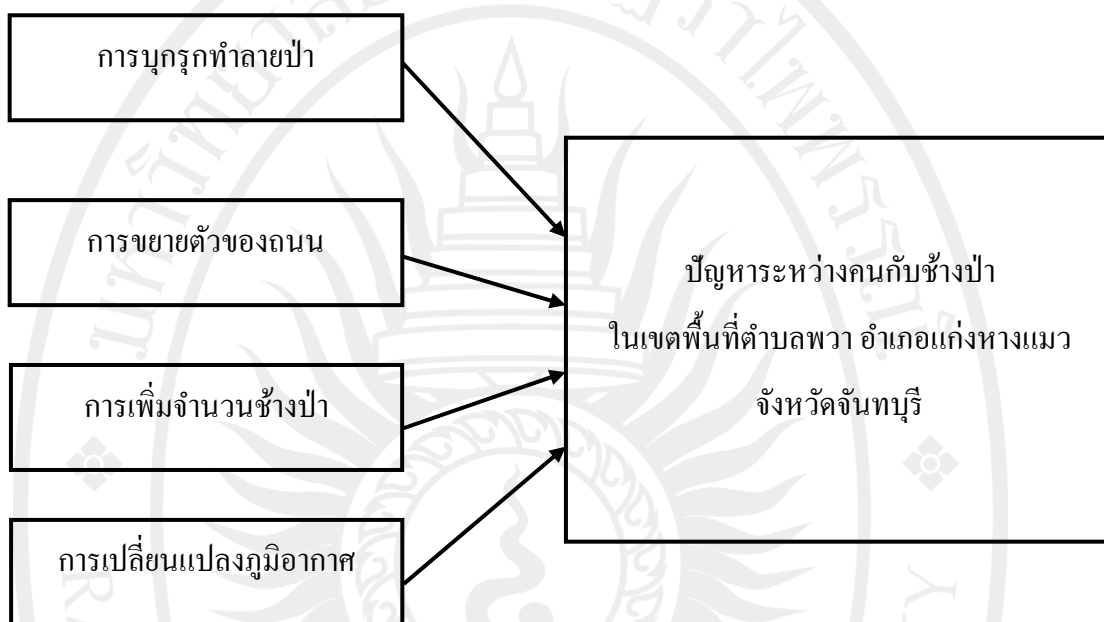
เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดนิยามศัพท์ไว้ดังนี้

1. การบุกรุกทำลายป่า หมายถึง การที่ประชาชนทั้งที่อยู่ภายในตำบลพวาและชุมชนใกล้เคียงเข้าไปบุกรุกตัดไม้ ทำลายป่า ก่อให้เกิดความสูญเสียความสมดุลทางธรรมชาติ
2. การขยายตัวของถนน หมายถึง การก่อสร้างถนนหนทางสายใหม่ ๆ รวมถึงการก่อสร้างต่อเติมถนนที่เป็นธรรมชาติอยู่เดิม ซึ่งผลกระทบของการก่อสร้างนี้เองที่ทำให้ธรรมชาติหายไปในขณะที่เดียวกันก็ไปทำลายเส้นทางการเดินทางของช้างป่า
3. การเพิ่มจำนวนช้างป่า หมายถึง การเพิ่มปริมาณของประชากรช้าง รวมทั้งเกิดจากการอนุรักษ์ของมูลนิธิต่าง ๆ ทั้งหลายเหล่านี้ทำให้เกิดการขยายจำนวนของประชากรช้าง การแพร่ขยายพันธุ์ของช้างเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัยของช้างเท่าเดิมหรือลดน้อยลง
4. การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ หมายถึง สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนไป จากเดิมประเทศไทยเคยมี 3 ฤดู แต่ปัจจุบันจะพบว่าเกิดสภาวะโลกร้อน ซึ่งเป็นสาเหตุที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของปริมาณฝน ระดับน้ำทะเลและส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อพืช สัตว์และมนุษย์
5. ช้างป่า หมายถึง กลุ่มโขลงช้างที่เคยอยู่อาศัยในป่า บริเวณเขาอ่างฤๅไนและป่ารอยต่อ 5 จังหวัดในภาคตะวันออกและมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าและธรรมชาติมาตั้งแต่เกิด
6. การจัดการ หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้ไม่เกิดปัญหาในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่าในเขตตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการสำรวจองค์ความรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

จากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถกำหนดสมมติฐานการวิจัย ได้ดังนี้

1. การบุกรุกทำลายป่า มีผลต่อปัญหาหระหว่างคนกับช้างป่า ในเขตตำบลลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี
2. การขยายตัวของถนน มีผลต่อปัญหาหระหว่างคนกับช้างป่า ในเขตตำบลลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี
3. การเพิ่มจำนวนช้างป่า มีผลต่อปัญหาหระหว่างคนกับช้างป่า ในเขตตำบลลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี
4. การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ มีผลต่อปัญหาหระหว่างคนกับช้างป่า ในเขตตำบลลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี